

potreba utopije ili utopija potreba

Vukašin Pavlović: POREDAK I ALTERNATIVA, Univerzitetska riječ, Nikšić, 1987.

ljubiša despotović

Živimo u vremenu čija je strukturalna potreba, zapravo potreba za utopijom. Industrijska društva, u mnogo čemu crpe poslednje resurse svoje strukture, ali i prirode. Na pomolu je »nova nepreglednost« — opasnost da ostanemo bez budućnosti sada je izvesnija nego ikada ranije, senka kataklizme koja se nadvila nad planetom za mnoge je poslednja opomena pred opasnošću najstrašnije vladavine, vladavine večne tišine. Otuda potreba za utopijom, za slikom sveta koju treba slediti, za projekcijom humanuma (Slobode, u budućnosti, za ciljem koji je više pokret a manje poredak, za pravac kretanja ka kome treba usmeriti »obnovljene utopijske energije«.

Na talasu društvenih gibanja s kraja 70-tih i početka 80-tih godina na zapadu i do nas su stigli prvi oblici novopokretovskog načina življenja (mišljenja/delovanja) oličeno kroz specifičan oblik ispoljavanja kulturno-političkog aktiviteta, naraslog na podlozi novih (starih) potreba i zahtevom za temeljnim raskidom sa stariim načinom proizvodnje i potrošnje života. Osobenost novih društvenih pokreta, nesumnjivo leži u načinu na koji se misli i deluje u pravcu razrešavanja egzistencijalnih pitanja prirodne i društvene sredine, ali je njihov značaj pre svega u tome što u sebi na autentičan način sabiru ogromnu u vremenu i prostoru disperzovanu socijalnu energiju, usmeravajući je na glavne pravce globalne krize.

Prvi deo ove odista inspirativne knjige, posvećen je fenomenu novih društvenih pokreta. Govoreći o značaju utopije za čoveka i tematici društvenog pokreta, autor nas podseća na Blohovu distinkciju otpija, na utopije reda i utopije slobode. Važnost ove distinkcije je evidentan, s obzirom na konzekvence koje proizvodi kako na teorijsko-filozofskoj tako i na praktično-političkoj ravni ove problematike. »Utopije slobode nastoje da zamisle bolje, demokratskije, slobodnije društvo; utopije reda nude autoritarnu viziju društva u kome sve funkcioniše besprekorno zahvaljujući principu dominacije ne — slobode!«¹⁾ No uprkos ovakvoj distinkciji, mora se konstatovati da u našem vremenu postoji strah od svake utopije. Taj strah je upravo srazmeran samoj potrebi za utopijom, što je potreba veća, veći je i strah da se ona ne pretvori u antiutopiju, u diktaturu nad potrebama, jednako kao i nad ljudima. Ovaj strah možemo razumeti, s obzirom da istorija prosto vrvi primerima (zlo)upotrebe utopije za ciljeve i interese ne-slobode. Dakle, taj strah možemo razumeti, ali ga ne možemo opravdati, jer je on parališući, sputavajući, trpeći, jer prevazilazi granicu potrebnog opreza i prelazi u pokornost i nedelatnost. »Jer dijalektika ne trpi one koji stalno trpe.«²⁾

Govoreći o odnosu ideologije i utopije, autor ukazuje na moguću zamke njihovog poistovećivanja. Jasne su nam intencije ovakvih zamagljivanja, one su pre svega proizvod potrebe teorijske i političke diskvalifikacije novih društvenih pokreta. Izjednačavanju ideologije i utopije prethodi teorijska redukcija oba pojmova. Njen osnovni smisao i jeste u tome da utopiju prikaže kao određeni oblik ideološkog mišljenja, kao novu vladajuću ideologiju, alternativnu ideologiju. Na taj način najlakše se može osporiti legitimitet novim društvenim pokretima, i prikačiti etiketa alternativni (što u političkom smislu treba da znači opasnost po poredak). Ako novi društveni pokreti nećemu i jesu alternativa, onda to nije nijedan postojeći poredak ponaosob, nego su alternativa načinu

proizvodnje i potrošnje života, na kome počivaju dati sistemi.

U prilogu razlikovanja ideološkog i utopijskog mišljenja, Pavlović nudi sledeću argumentaciju: »U osnovi različitih ideoloških predstava leže razlike u interesima, među različitim socijalnim grupacijama. Otuda pojam ideologije ostaje nedokučiv ako u igru ne udele teorija interesa... U tom smislu ideologiju možemo odrediti kao proces oblikovanja Društvene svesti i na način da se posebni interes klase predstavi kao opštedruštveni interes, a sa svrhom da se obezbedi legitimnost posedovanja vlasti ili pretendovanja na vlast.«

Kada govori o odnosu društvenih pokreta, u utopije autor ističe: »Utopija novih pokreta nije sveobuhvatna niti mesijanska, nije revolucionarna niti maksimalistička. Ona je manje pisana i programatska, a više konkretna i delatna utopija... Kao i svaka, i ova utopija je izdašnja u obećanjima nego u postignutima, jasnija u onome što odbacuje nego u onome što nudi, pretencioznija kada postavlja vizije nego kada utvrđuje metode za njihovo ostvarenje. Da nije tako možda bi prestala da bude utopija.«⁴⁾ Drugi deo knjige čine teorijski intervjui (dijalozi) vođeni u periodu od 1983. do 1985. godine, sa teoretičarima i istraživačima novih društvenih pokreta, Tomom Botomorom, Džin Koen, Endriju Aratom i Lučanom Kastelinom. Nekoliko je grupa bitnih pitanja koja dominiraju u razgovoru sa navedenim autorima (od kojih su neki i aktivisti novih pokreta, kao Lučana Kasteline, na primer) kao što su pitanja koja se tiču odnosa radničkog i novih društvenih pokreta, zatim pitanja o krizi levice i njenim odnosom prema novim pokretima, a naročito interesantno pitanje koje se odnosi na tzv. koncept »države blagostanja« i njen uticaj na nastanak i uspon novih pokreta, odnosno pitanje u kojoj meri će se sadašnje redukovanje funkcija (davanja) države blagostanja (poznato kao politika »Reganizma i tačerizma«) odraziti na aktivnost novih društvenih pokreta?⁵⁾

Odgovarajući na postavljeno pitanje, o aktuelnom trenutku marksizma na zapadu, u tzv. krizi marksizma, (pitanje koje se, inače, direktno ne odnosi na tematiku društvenih pokreta, ali je od izuzetne važnosti za stvaranje celovite slike o stanju marksizma danas, pogotovo kada se ima u vidu da je razgovor vođen 1983. u periodu obeležavanja 100-godišnjice Marksove smrti i jeku rasprava o krizi marksizma) Tom Botomor je između ostalog rekao: »Ne smatram da je marksizam danas u krizi, bar

ne više nego što je to ponekad bio u različitim periodima u prošlosti... Pre bih čak, govorio o fazi vrlo brzog i uspešnog rasta marksizma... U svetskim okvirima prvi put se javlja ozbiljna i teorijski već značajno razvijena marksistička antropologija... Marksizam svuda postaje glavna teorija u sociologiji — uključujući čak i Sjedinjene Države... isto tako marksizam ima značajan uticaj i u istorijskoj nauci... on takođe postaje vrlo uticajan u filozofiji u mnogim zemljama a pogotovo u Britaniji... Situacija se izmenila i u ekonomiji... sada smo svedoci vrlo snažnog razvoja marksističke političke ekonomije. Kada je reč o sociologiji — nema bolje alternativne teorije, tako da je marksizam u svakom pogledu najznačajnija teorija u savremenoj sociologiji. Čak i kada je izložen kritici, pa i kada ga neko odbacuje, marksizam čvrsto drži svoju teorijsku poziciju sve dok se ne ponudi superiornija teorija... Za razliku od marksizma funkcionalizam i mnoge druge teorije nisu samo u krizi, one su teorijski mrtve i prevaziđene.«³⁾

Treći deo knjige naslovljen »Radanje demokratske javnosti« bavi se pre svega sve aktuelnijim raspravama o tzv. konceptu »socijalističkog civilnog društva«, i problemima odnosa ekologije i politike.

Otvaranje rasprave (bolje rečeno »ponovno otkrivanje civilnog društva«) o ovoj problematiki, još jedan je u nizu dokaza da se problematika društvenih pokreta u nas nemože svoditi na pukom pomodarstvo (tajno) uvezeno sa zapada. Insistiranje na vrednostima koje u sebi nosi civilno društvo (a koje se moraju živeti i kroz svakodnevno odnošenje ljudi praktikovati) pokazuje da proces demokratizacije društva dopija u ovom konceptu svoju jasnu artikulaciju. Zalaganje za pravnu i efikasnu državu tamo gde je ona neophodna, za samoupravljanje shvaćeno pre svega kao društveni pokret i društveni odnos, a ne kao blokiranu instituciju, za razumniji (umniji) odnos prema životnoj sredini, za svodenje političke svere u okvire koji joj i formalno i suštivnski pripadaju itd, kristalno odslikavaju da ovi zahtevi ne samo da nisu u suprotnosti sa socijalizmom i samoupravljanjem, nego s u naprotiv, njegov autentični reprezentant. Izvesni pokušaji politizacije rasprava o »civilnom društvu« (koje ideologije redukuje na građansko društvo, a sve što je građansko apriorno je sporno) kako kaže autor »guraju društvene pokrete na politički teren« tamo gde im u suštini nije mesto (jer pokreti nisu političke partije, kao što im ni politika nije neposredni predmet interesovanja) na teren gde je »politička borba« neravnopravna, i gde se unapred zna poraženi.

Završavajući prikaz pored preporuke za čitanje, s krenuo bih pažnju budućem čitaocu, da ova knjiga, kao i prethodni zbornik (Obnova utopijskih energija) koji je priredio isti autor, čine jedinstvenu celinu. Kompletnu sliku o problematici Novih društvenih pokreta moguće je steći samo čitanjem obeju, ovih odista inspirativnih knjiga.

- 1) V. Pavlović »Poredak i alternativa« str. 17
- 2) M. Trirković Selo i kultura N. Sad, 1987.
- 3) V. Pavlović »Poredak i alternativa« str. 21.
- 4) »Isto«, str. 26-27.
- 5) »Isto«, str. 83—85.

nezaposlenost u beogradu

Srećko Mihailović, Bora Kuzmanović i Gradimir Zajić, NEZAPOSLENA OMLADINA BEOGRADA, Centar za idejni rad SSO Beograda, Beograd 1987.

milena davidović

Stalni rast nezaposlenosti u jugoslovenskom društvu imao je za posledicu pojavljivanje većeg broja kvalitetnih radova u kojima se ovaj problem razmatrao iz različitih uglova posmatranja, najčešće ekonomskog. U Dugoročnom programu ekonomske stabilizacije, neza-

poslenost je ostala zabeležena kao »najdrastičniji oblik socijalne nejednakosti« i »prvorazredan politički problem«, a njen uticaj na stabilnost društva sasvim nesporan. Uprkos pojavi niza veoma stručnih i kvalitetnih analiza problema nezaposlenosti u savremenom jugoslovenskom društvu, knjiga »nezaposlena omladina Beograda« imaće svoje trajno i visoko mesto u postojećoj literaturi o ovom fenomenu; za